

Выводы. Каждый из нас в той или иной степени, оказывает влияние на окружающих и сам подвергается чужому влиянию. Не смотря на то, что мы оказываем воздействие практически на всех, кто нас окружает, уровень нашего влияния на разных людей не одинаков. Степень личного влияния определяется способностью доносить идею – добиваться ее понимания и принятия, выстраивать аргументацию и обращаться к значимым для слушателя ценностям. В практике общения существует прямое и косвенное влияние. Прямое влияние характеризуется тем, что субъект открыто, предъявляет объекту воздействия свои претензии и требования, а косвенный, требующий особенной гибкости - состоит в том, что влияние непосредственно направлено не на объект, а на среду, которая его окружает. Также различают умышленное и неумышленное воздействия, где первое определяется наличием цели, а второе - причины. Необходимо быть уверенным, зрелым, гибким, много знать и уметь, чтобы добиваться поставленных целей, решать любые жизненные и профессиональные задачи.

Источники и литература:

1. Толковый словарь русского языка / сост. С. И. Ожегов и Н. Ю. Шведова). – М., 1992.
2. Философский энциклопедический словарь / сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблев, В. А. Лутченко. – М., 1997.
3. Назаров В. Н. Феноменология мудрости : Образы мудреца в истории культуры / В. Н. Назаров. – Тула, 1993
4. Соловьев В. С. Сочинение в 2 т. / В. С. Соловьёв. – М., 1988. – Т. 2. : Философия начала цельного знания. – С. 178–195.
5. Душенко К. В. Большая книга афоризмов; [изд. 5-е, исправленное] / К. В. Душенко. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001.
6. Murtay H. A. Toward a classification of interaction // Toward a General Theory of Action. Cambridge, Mass., 1951.
7. Гюго В. Собрание сочинений / В. Гюго. – М., 1953–1956. – Т. 15. С. 44–45.
8. Введение в философию / под ред. Л. Н. Никитин. – К. : Абрис, 2003. – 139 с.
9. Новая философская энциклопедия: в 4-х т. / науч. ред. М. С. Ковалева. – М. : Мысль, 2001. – 605 с.

Кривець Л.В.

УДК: 100+316.32+370

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ

Анотація. На основі проведеного аналізу у статті зазначається, що соціальна нерівність – основа соціальної диференціації суспільства. Соціальна нерівність у контексті сучасного постіндустріального суспільства виправдана об'єктивним розподілом соціальних активів серед населення. Активними, в означеному аспекті виступають певні соціальні можливості реалізувати свій соціально-значущий потенціал за допомогою знань, умінь, навичок та певних соціальних зв'язків. Високий рівень соціальної мобільності та нестійка політична ситуація призводить до постійної динаміки та трансформації майнового рівня населення України. Проте важливо, щоб у дослідженнях з питань соціальної нерівності означений феномен піддавався обов'язковій кореляції з феноменом соціальної справедливості.

Ключові слова: соціальна нерівність, соціальне управління, ретроспективний аналіз, соціальна філософія, суспільство, держава, особистість.

Аннотация. На основе проведенного анализа в статье отмечается, что социальное неравенство – основа социальной дифференциации общества. Социальное неравенство в контексте современного постиндустриального общества оправдано объективным распределением социальных активов среди населения. Активными, в рассматриваемом аспекте выступают определенные социальные возможности реализовать свой социально - значимый потенциал с помощью знаний, умений, навыков и определенных социальных связей. Высокий уровень мобильности и неустойчивая политическая ситуация приводит к постоянной динамике и трансформации имущественного уровня населения Украины. Однако важно, чтобы в исследованиях по вопросам социального неравенства указанный феномен подвергался обязательной корреляции с феноменом социальной справедливости.

Ключевые слова: социальное неравенство, социальное управление, ретроспективный анализ, социальная философия, общество, государство, личность.

Summary. Based on the analysis in the article states that social inequality - the basis of social differentiation. The object of the article: the phenomenon of social inequality in the context of social and philosophical knowledge.

Objective: To carry out a retrospective analysis of the phenomenon of social inequality in terms of convergence of philosophical and economic sciences.

Social inequality - the basis of social differentiation. This phenomenon manifests itself in many aspects of life. In particular, the tendency to restrict the range of consumption goods, products and services of low quality, permanent savings at all costs ranging from food. The poor are forced to indulge in spending to support health, increase education, leisure and tourism, etc. As a result, they begin to fall out of the social structure, since they are characterized by marginalization because of loneliness and loss of social ties.

Social inequality in the context of modern industrial society is justified by objective social distribution of assets among the population. Assets in terms of the appointed advocate certain social opportunities to realize their potential for significant social and using knowledge, skills and specific social relations. High levels of social mobility and unstable political situation leads to a constant dynamics and transformation of property in Ukraine.

However, it is important that research on the phenomenon of social inequality appointed subjected to mandatory correlation with the phenomenon of social justice.

Keywords: *social inequality, social control, retrospective analysis, social philosophy, society, state, personality.*

Вивчення соціальної нерівності є полем перетину інтересів багатьох наукових дисциплін - соціології, філософії, соціальної психології, економічних наук, маркетингу, менеджменту, теорії управління тощо. Тому й донині то в одному, то в іншому контексті виникає проблема демаркації, чіткого вичленування власної предметної сфери. Часто ця потреба проявляється у зв'язку з бурхливим розвитком в сучасних умовах міждисциплінарних досліджень. Зокрема, найважливішим економічним індикатором нерівності виступає бідність. Остання як соціальна проблема, що має економічні причини, має надзвичайно важливе значення для оцінки нинішньої ситуації в нашій країні. В останні роки подолання бідності висунулося в число пріоритетних напрямків державної політики. Результати опитування громадської думки показують, що люди сприймають бідність як одну з головних проблем сучасного українського суспільства.

Об'єкт статті: феномен соціальної нерівності у контексті соціально-філософського знання.

Мета дослідження: здійснити ретроспективний аналіз феномену соціальної нерівності в умовах конвергенції філософської та економічної наук.

Соціальна нерівність – основа соціальної диференціації суспільства. Цей феномен проявляється у багатьох аспектах життя. Це, зокрема, тенденція обмежувати споживання спектром товарів, продуктів і послуг низької якості, постійна економія на всіх витратах, починаючи з їжі. Бідні змушені відмовляти собі у витратах на підтримку здоров'я, на підвищення освіти, на відпочинок і туризм і т. д. У результаті цього вони починають поступово випадати із соціальної структури суспільства, оскільки для них характерна маргіналізація через самотність та втрату соціальних зв'язків.

Зазвичай вважається, що бідні менш активні, схильні до лінощів. Проте їх праця часто важче і триваліше, ніж у тих, хто набагато краще забезпечений. Крім цього дефіцит харчування веде до поганого здоров'я, що природним чином обмежує можливості заробітку, а це, в свою чергу, веде до подальшого погіршення здоров'я. Підтримуючи тільки фізичне існування, бідні верстви населення не мають можливості дати пристойну освіту дітям, а ті без освіти приречені на життя в бідності. У силу цих обставин бідність передається від одного покоління до іншого. Разом з бідністю приходить гостре почуття безпорадності. Бідні відчувають, що вони позбавлені голосу, що вони не контролюють свою долю.

Соціальна проблема бідності стає предметом суспільної свідомості, як правило, в основному лише в своїх крайніх (наприклад -кримінальних) формах, які на ділі представляють собою тільки вершину айсберга цієї проблеми. Високий рівень злочинності - тільки один із проявів глибинних процесів, які концентруються навколо феномена бідності. Тому справжні масштаби так званої культури бідності, як правило, приховані від більшості забезпечених громадян того чи іншого суспільства.

Аналізуючи феномен бідності з економічної точки зору передусім треба мати на увазі неоднорідність цього поняття. Справа в тому, що в самому загальному вигляді існує як мінімум два визначення бідності - вони відрізняються залежно від критерію, який покладено в їх основу. Іншими словами, якщо ряд дослідників трактують бідність як біологічне поняття, як об'єктивну даність, пов'язуючи її з питаннями задоволення базових потреб і виживання саме в біологічному сенсі, то, згідно з іншим розумінням бідності, остання виступає насамперед як соціо -культурний феномен, що проявляється крізь гранично низький рівень показників, необхідних для повноцінного «культурного» життя в суспільстві і позитивної громадської оцінки. Спробуємо розібратися у своєрідності цих підходів.

Строго кажучи, така дихотомія в підходах до проблеми бідності бере свій початок з класичного розподілу бідності на абсолютну і відносну у А. Сміта. Відносно сучасного йому суспільства британський економіст у своїх «Дослідженнях про природу і причини багатства народів», під бідністю у відносному значенні розуміє такий стан, при якому людина позбавлена можливості забезпечити себе «предметами першої необхідності». Під такими предметами вчений розуміє не тільки товари, що задовольняють чисто біологічні потреби, а й те, «без чого звичай країни вважає негідним обходитися пристойній людині навіть найнижчого рангу» [7, с. 137].

Тут, як бачимо, підкреслюється роль громадської оцінки в конструюванні уявлень про бідність, тобто остання отримує тлумачення як сукупність інтерсуб'єктивних соціо- культурних уявлень, значущих в рамках домінуючої ієрархії цінностей того чи іншого суспільства. Що ж до бідності в першому сенсі, то, згідно з британським вченим, це рівень, який потрібен для простого відтворення життя, найнижча можлива норма, яка тільки сумісна з простою людяністю.

Таким чином, бідність (як і багатство), згідно з А. Смітом, - поняття насамперед відносне. Те, що в одному суспільстві вважається бідністю, жителями іншого товариства може сприйматися як достаток і навіть багатство. «Звичайно, в порівнянні з надзвичайною розкішною багатія обстановкою цивілізованого бідняка повинна здаватися вкрай простою і звичайною, і, тим не менш, може виявитися, що обстановка європейського государя не завжди настільки перевершує обстановку працьовитого і дбайливого селянина, наскільки обстановка останнього перевершує обстановку багатьох африканських царьків, абсолютних владик життя і свободи десятків тисяч голих дикунів» [7, с. 90].

В якості головних чинників, що відповідають за забезпечення мінімального рівня добробуту нижчих верств суспільства, родоначальник класичної політичної економії розглядає розподіл праці, використання технічних засобів і використання знань. Розкриваючи складну систему ринкової координації, Сміт вказує на те, що будь-який продукт споживання, вироблений економічною системою, являє собою результат складної і багаторівневої діяльності безлічі суб'єктів. При цьому вчений переконливо демонструє пряму залежність

процесів зменшення і зростання бідності від загальної динаміки економічного розвитку країни в цілому, виділяючи три можливих стани економічної системи: «становище робітників стає найбільш щасливим і сприятливим швидше при прогресуючому стані суспільства, коли воно йде в напрямку подальшого збагачення, ніж коли воно набуло вже всілякі багатства. Становище робітників є важким при стаціонарному стані суспільства і плачевним при його занепаді. Прогресуючий стан суспільства означає насправді радість і достаток для всіх його класів, нерухомий стан позбавлений радості, а регресуючий стан повний печалі» [7. с. 148].

В інших категоріях аналізує проблему бідності французький теоретик П.Ж. Прудона. Автор «філософії убогості» протиставляє один одному два досить різних поняття: «пристойна бідність» і «пауперизм» (злидні), відносячи останню на рахунок розвитку капіталізму. Згідно Прудону, бідність стоїть в одному ряду з іншими об'єктивними закономірностями економічних і соціальних процесів. Він висловлює певну фундаментальну взаємодію виробництва і споживання: «людина, в стані цивілізації, отримує завдяки праці те, що потрібно для підтримки її тіла і розвитку душі, - ні більше, ні менше» [5. с. 206].

Пряма пропорційність економічних і демографічних факторів у докапіталістичних суспільствах дозволяє підтримувати баланс доходів більшої частини населення на невисокій, але вельми стабільній позначці - на рівні так званої пристойної бідності. Тому такий стан для французького соціаліста є природним, властивим самій природі виробництва, а значить не вважається аномальним. Ось якою бачиться самому досліднику бідність в цьому сенсі: «Бідність має свої задушевні радості, свої невинні свята, свою сімейну розкіш, яку яскравіше описує звичайна помірність і простота в господарстві» [5. с. 213].

Зовсім інша картина відкривається при зверненні до капіталістичного способу виробництва. Переважання темпів демографічного зростання над темпами розвитку виробництва, непропорційність енергетичних витрат і вартості ручної праці, машинне виробництво - невід'ємні елементи капіталізму для Прудона виступають аргументами проти економічної системи такого типу. Розвиток капіталізму своїм наслідком має зростання міст, останнє ж, у свою чергу, тягне за собою появу користюлства і жадоби наживи і розкоші, тобто породжує прагнення до надлишку, протилежне людській природі. Результатом цього є розшарування суспільства і виникнення такого типу бідності, яку вже ніяк не можна віднести до гідної або хоча б просто прийнятної. Йдеться про пауперизм, або власне злидні. Для опису бідності як злиднів теоретик соціалізму не шкодує темних фарб: «У бідняків пауперизм характеризується повільним голодом, про який говорив Фур'є, голодом в усі миті життя, круглий рік; голодом, який безперервно руйнує тіло, притуплює розум, розбещує совість, спотворює цілі покоління, породжує хвороби і пороки, між іншим - пияцтво і заздрість, відразу від праці та ошадливості, підлість душі, грубість моралі, лінощі, жебрацтво, блуд і злодійство» [5. с. 216].

Хоча К. Маркс критикував «філософію убогості» Прудона, в цілому він також вважав, що в міру розвитку індустріального капіталізму зростатиме багатство небагатьох і буде поширюватися бідність і злидні більшості інших людей. Це подання він обгрунтував у вигляді тенденцій пролетаризації і пауперизації, що нібито неминуче супроводжують еволюцію капіталістичного суспільства і прогресуючих в міру його розвитку. Пролетаризація означає, що з історичним розвитком капіталізму проміжні шари між капіталістами і пролетарями будуть зникати, і все більше число їх представників буде вливатися до лав пролетаріату. Завдяки конкуренції відбувається розорення багатьох підприємців, відбувається пролетаризація середніх верств, селян, дрібної буржуазії. Таким чином, структура суспільства спрощується. Пауперизація - процес прогресуючого зубожіння пролетаріату в ході еволюції індустріального капіталізму.

І пролетаризація, і пауперизація, відповідно до теорії Маркса, є наслідком «загального закону капіталістичного накопичення». Розвиток капіталізму, «відтворення або накопичення, відтворює капіталістичне відношення в розширеному масштабі: більше капіталістів або більше великих капіталістів на одному полюсі, більше найманих робітників на іншому... Накопичення капіталу є процесом збільшення пролетаріату» [2. с. 627-628]. Терміни «пауперизм», «зубожіння» використовуються основоположником марксизму для позначення двох взаємопов'язаних процесів: екстенсивного зростання злиднів, тобто зубожіння все більшого числа людей, і інтенсивного зростання злиднів, тобто посилення експлуатації і страждань цих людей.

Однак теоретичні викладки Маркса з подальшим ходом історії стали приходити у все більшу суперечність з цілою низкою реальних економічних процесів в Європі. Так, наприклад, у 1832 і 1844 рр. англійський парламент приймає кілька законів, суть яких зводилася до наступного: для того, щоб вести свою справу, громадянина відтепер не потрібно особливого дозволу, для цього тепер досить простої реєстрації. Крім того, відповідно до закону 1862 р., будь яке зареєстроване підприємство може мати форму акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю.

Як наслідок цих процесів економічної лібералізації, оформлених на законодавчому рівні, вже до середини XIX в. життєвий рівень робітників починає поступово зростати. Продумана законодавча база, таким чином, стала основою вільної підприємницької діяльності в Англії. Розвиток останньої забезпечило падіння цін на товари та послуги, а також відносно високу динаміку зростання доходів. В результаті життєвий рівень робітничого класу в другій половині XIX ст. виростає на 100%. [1].

Подальший розвиток і ускладнення капіталістичних механізмів показав, що непомірно довгий робочий день, експлуатація дитячої праці і, нарешті, низькі заробітки, - тобто три головних соціальних аргумента Маркса проти ринкової економіки - суть зовсім не іманентні властивості капіталізму, а всього лише супутні йому на певному етапі елементи. З плином часу соціальні умови індустріального капіталізму зазнають певних поліпшень, а на перший план виходять інші сліdstва накопичення капіталу, одним з яких є висока продуктивність праці. Саме цей фактор стає вирішальним у подоланні пауперизма в розвинених країнах.

Нарешті, ХХ ст. показало, що рівень життя заводських робітників у західних країнах фактично непорівнянний з відповідними показниками попередніх поколінь робітників. Серед іншого можна констатувати, що не відбулося не тільки повного зубожіння пролетаріату, але навіть і відносного його збіднення. Те ж можна сказати і про прогностичні цінності теорії пролетаризації: має місце прямо протилежний процес: чисельність промислових робітників у розвинених країнах сьогодні постійно знижується і в даний час складає 12-15 % від їх загального населення [6, с. 230].

Всі викладені вище факти дозволяють зробити висновок про неспроможність більшості прогнозів родоначальника марксизму щодо подальшої долі капіталізму. Висловлюючись мовою соціальної філософії, можна було б сказати, що Маркс діагностував кінцевий результат спостережуваного процесу за його початковими стадіями, не враховуючи закладені в нього можливості трансформації та суспільної саморегуляції. Реальним фоном роздумів ідеолога пролетарської революції служив індустріальний капіталізм на ранній стадії свого розвитку. Економічна ситуація на цьому його етапі характеризується насамперед двома головними особливостями. По-перше, тут фактично ще не можна говорити про будь-яке трудове законодавство, яке було б здатне обмежити сваволлю роботодавців щодо найманої робочої сили. І по-друге, у розглянутий історичний період ринок дійсно змушував робітника за безцінь продавати свою працю, безжалюбно руйнуючи усталені соціальні зв'язки та інститути.

В якості ілюстрації можна послатися на К. Поланьї - відомого історика економіки, що не є прихильником марксистського вчення. Характеризуючи даний історико- економічний період не інакше як «жах промислової революції», сучасний вчений аналізує ідейну атмосферу відповідних економічних процесів. Стрижнем соціальних і економічних катаклізмів того періоду стала не заснована на будь-яких реальних фактах віра в стихійний економічний прогрес. Цікаво, що, це стосується не тільки основної маси суспільства, а й - передусім - суспільної еліти, яка із захопленням зайнялася неконтрольованим реформуванням. Результатом цього стало ще більшою мірою тяжке становище більшості населення. Вчений навіть говорить про існуючу у цей період реальну загрозу розпаду суспільних інститутів як таких, чому завадили лише вчасно вжиті контрзаходи соціально - економічного характеру. Показово, що капіталізм на цій стадії Поланьї називає «саморуйнівним механізмом» [4].

Поняття класу в сучасних соціальних науках з успіхом заміняє поняття соціальних страт. Згідно з цим поділом, кваліфіковані робітники займають одну соціальну нішу з представниками малого сімейного бізнесу, науковцями, викладачами, інженерами та фермерами. Їм досить чужі радикальні ідеї революційного плану, оскільки вони добре соціалізовані і їх рівень життя далекий від межі бідності. Всі разом вони відносяться до середнього класу, конкретніше - до його нижчого прошарку, який складає сьогодні більшість населення розвинутих країн Європи і України.

Висновок. Соціальна нерівність у контексті сучасного постіндустріального суспільства виправдана об'єктивним розподілом соціальних активів серед населення. Активами, в означеному аспекті виступають певні соціальні можливості реалізувати свій соціально-значущий потенціал за допомогою знань, умінь, навичок та певних соціальних зв'язків. Високий рівень соціальної мобільності та нестійка політична ситуація призводить до постійної динаміки та трансформації майнового рівня населення України. Проте важливо, щоб у дослідженнях з питань соціальної нерівності означений феномен піддавався обов'язковій кореляції з феноменом соціальної справедливості.

Джерела та література:

1. Бродель Ф. Динамика капитализма / Фернан Бродель. – Смоленск : Полиграмма, 1993. – 124 с.
2. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 3. // Маркс К., Энгельс Ф. – Соч. – Т.25. ЧЛ. – 545 с.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки : В 3-х т. / Альфред Маршалл Т. I. – М. : Прогресс-Универс, 1993. – 415 с.
4. Поланьї К. Великая трансформация : Политические и экономические истоки нашего времени / Карл Поланьї. – СПб. : Алетейя, 2002. – 311 с.
5. Прудон П. Ж. Бедность как экономический принцип / Прудон П. Ж. Что такое собственность. – М. : Республика, 1998, 350 с.
6. Радаев В. В. Экономическая социология / Вадим Валерьевич Радаев. – М. : Аспект-пресс, 1998. – 366 с.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа / Адам Смит // Антология экономической классики: В 2-х т. ТЛ. – М.: Эконов, 1991. – 396 с.